

Angst voor terrorisme bij Nederlandse kinderen

New York

Madrid

Beslan

Een studie naar de invloed van het steeds toenemende terrorisme in Westerse landen op de angst van de Nederlandse jeugd.

Rotterdam, augustus 2006

Erasmus Universiteit Rotterdam

Faculteit der Sociale Wetenschappen; Psychologie

Begeleider: Prof. dr. P. Muris

Naam: Sandra van Eijk

Studentnummer: 272828

Inhoudsopgave

Abstract & Samenvatting	2
Introductie	3
Temperament	4
Neuroticisme	5
Effortful control	6
Threat Perception Bias	7
Centrale vraag en hypothesen	8
Methode	9
Deelnemers	9
Vragenlijsten	9
Vragenlijst voor angst bij kinderen (VAK)	10
Threat Perception Bias	11
Neuroticisme	11
Effortful Control	12
Procedure en statistische analyses	12
Resultaten	13
Algemene bevindingen	14
Angst voor terrorisme	14
Correlaties	15
Additionele analyses	15
Discussie	17
Conclusie	20
Referentielijst	21
Bijlage 1	23
Bijlage 2	30

Abstract

The present study examined fear of terrorism in Dutch children, and the relation between this fear and neuroticism, effortful control and interpretation bias. Children aged between 9 and 13 years old ($N = 216$) completed four self-report scales, for measuring general fear, fear of terrorism, neuroticism, effortful control and threat perception bias. Results showed that fear of terrorism among Dutch youth is not particularly prominent. Relations between fear and levels of neuroticism and effortful control were as expected: correlations between neuroticism and fear were positive and those between effortful control and level of fear were negative. Finally, this study revealed some interesting cultural differences: children originating from Islamic countries were generally more fearful than Dutch children, whereas Dutch children experienced more fear of terrorism than Islamic children.

Samenvatting

In de huidige studie is de angst voor terrorisme bij Nederlandse kinderen onderzocht, alsmede factoren die deze angst kunnen beïnvloeden of in stand kunnen houden, namelijk neuroticisme, doelbewuste controle en de interpretatiefout. Kinderen in de leeftijd van 9 tot en met 13 jaar ($N = 216$) werden onderzocht met behulp van vier zelfrapportage-instrumenten om de mate van algemene angst, angst voor terrorisme, neuroticisme, effortful control en de interpretatiefout te meten. Uit de resultaten is gebleken dat Nederlandse kinderen niet echt wakker liggen van de terroristische dreiging. De relatie tussen neuroticisme en de angst was positief, de relatie met doelbewuste controle was negatief. Er bleek wel sprake te zijn van enkele interessante cultuurverschillen. Kinderen van Islamitische afkomst bleken in het algemeen angstiger te zijn dan Nederlandse kinderen, maar Islamitische kinderen bleken minder bang voor terrorisme dan Nederlandse kinderen.

Introductie

Kinderen leven tegenwoordig in een wereld waarin regelmatig terroristische aanslagen worden gepleegd. In landen zoals Israël en Irak zijn de bomaanslagen niet meer het nieuws van de dag. Dit is in tegenstelling tot de Westerse wereld: de terroristische dreiging lijkt steeds dichterbij te komen. Terrorismisme wordt door het Nederlandse woordenboek gedefinieerd als ‘het onder druk zetten van een regering of bevolking door daden van terreur.’ Terreur wordt gedefinieerd als ‘georganiseerd politiek geweld.’ Voor veel mensen is de meest recente indrukwekkende aanslag die van 11 september 2001 op de Twin Towers in New York. Daarna zijn er nog een aantal grote aanslagen door terroristen gepleegd, zoals in de metro van Londen en in een trein in Madrid. Dit soort aanslagen worden meestal opgeëist door extremistische Moslimgroeperingen, zoals Al Qaeda. Gelukkig heeft Nederland een dergelijk voorval nog niet meegemaakt, maar er wordt tegenwoordig wel veel aandacht besteed aan het voorkomen ervan. Zo wordt men bijvoorbeeld in de Rotterdamse metro gewaarschuwd voor eventuele verdachte pakketjes en bagage op vreemde plaatsen. Door middel van deze informatie en de media worden de mensen in Nederland met hun neus op de feiten gedrukt: een terroristische aanslag is niet uit te sluiten in ons land. De moord op Theo van Gogh door Mohammed B. maakte dit nogmaals duidelijk. Als gevolg van deze schokkende gebeurtenis werden er branden gesticht in moskeeën en Islamitische scholen. Uit de vele reacties na de dood van Theo van Gogh lijkt de Nederlandse bevolking zich steeds meer bedreigd te voelen door terroristische moslimgroepen. De perceptie van de Nederlandse samenleving is in de loop van tijd veranderd ten opzichte van de veiligheid in ons land en dit heeft de spanning tussen Moslims en andere religies doen toenemen. Hoe zou de Nederlandse jeugd deze gebeurtenissen ervaren? De angst voor terroristen houdt sommige kinderen waarschijnlijk erg bezig.

Angststoornissen behoren tegenwoordig tot de meest voorkomende psychiatrische problemen bij kinderen en adolescenten (Costello & Angold, 1995). De ‘three pathways theory’ van Rachman (1991) houdt in dat angstfenomenen op drie manieren aangeleerd kunnen worden: klassieke conditionering, modelleren of observatie en de transmissie van negatieve informatie. De laatste manier zou met name een rol kunnen spelen bij het ontstaan van angst voor terrorisme. Er zijn een aantal factoren die het risico op het ontwikkelen van angsten kunnen verhogen, verlagen of instandhouden. Het model van Vasey en Dadds (2001) laat zien dat biologische, psychologische en sociale factoren betrokken kunnen zijn bij de ontwikkeling van pathologische angst bij jongeren. Onder de biologische factoren vallen

genetica, neurotransmitters en hormonen, psychologische invloeden hebben betrekking op het zelfvertrouwen en cognitieve verstoringen, en onder de sociale factoren worden opvoedingsstijl van de ouders, stress en negatieve leerervaringen verstaan. Daarnaast zou volgens deze onderzoekers het temperament van het kind een belangrijke rol spelen bij het wel of niet ontwikkelen van angststoornissen. De temperamentfactoren die invloed hebben op de ontwikkeling van pathologische angsten worden in dit onderzoek in beschouwing genomen.

Temperament

Bepaalde kinderen kunnen erg angstig of depressief worden nadat zij een ingrijpende gebeurtenis hebben meegemaakt, terwijl andere kinderen hier weinig last van hebben. Dit heeft te maken met het onderliggende temperament van het kind. Temperament kan worden gedefinieerd als ‘erfelijke individuele verschillen in gedragsneigingen die in de vroege jaren aanwezig zijn en relatief stabiel zijn in verschillende situaties en over de tijd’ (Bates, 1987; p. 1101). Temperament komt voort uit de genetische aanleg en wordt beïnvloed door de ervaringen van elk individu (Rothbart, Evans & Ahadi, 2000). Temperament heeft dus te maken met de reactie op gedrags- en emotioneel niveau in bepaalde situaties. Eén van de eerste longitudinale studies naar het temperament van kinderen is gepubliceerd door Chess en Thomas (1985) die negen temperamentcategorieën identificeerden. Deze categorieën zijn: (1) het activiteitsniveau, (2) het ritme (van bijvoorbeeld eten en slapen), (3) de reactie op nieuwe stimuli, (4) de aanpassing aan nieuwe situaties, (5) de responsiviteit (de mate van intensiteit van een stimulus om een reactie te veroorzaken), (6) de intensiteit van een reactie, (7) de stemming, (8) de afleidbaarheid en (9) de mate waarin de aandacht volgehouden kan worden. Wanneer bepaalde categorieën gecombineerd worden, ontstaan hieruit drie temperamenttypen. De meerderheid (40%) van de kinderen hebben een gemakkelijk temperament. Deze kinderen hebben een vaste routine, passen zich goed aan en hebben een positieve stemming. Tien procent van de kinderen heeft een moeilijk temperament. Zij huilen snel, er is onregelmatigheid in hun biologische functies, ze passen zich moeilijk aan en hebben vaak een negatieve stemming. Het laatste type, het slow-to-warm-up temperament, staat voor een laag activiteitsniveau, weinig emoties, negatieve reacties op nieuwe stimuli en een langzame aanpassing na herhaaldelijk contact met bepaalde stimuli. Dit type komt voor bij 15% van de kinderen. Deze verschillende typen zijn opgebouwd uit verschillende factoren, zoals onder andere extraversie, neuroticisme en doelbewuste controle.

Een studie van Ahadi, Rothbart en Ye (1993) heeft aangetoond dat kinderen in de U.S. doorgaans een hoge mate van doelbewuste controle een lage mate van neuroticisme bezitten. Deze twee temperamentfactoren zijn het meest frequent in verband gebracht met angstpathologie bij kinderen (Muris & Ollendick, 2005). Neuroticisme en doelbewuste controle zullen worden toegelicht in de volgende paragrafen.

Neuroticisme

Het temperamentkenmerk neuroticisme is een onderdeel van een aantal persoonlijkheidstheorieën. De theorie van Eysenck (1991) bestaat uit neuroticisme, extraversie en psychoticisme. Neuroticisme is ook onderdeel van de 'Big Five' (Costa & McCrae, 1992). De persoonlijkheidskenmerken van deze theorie zijn: (1) Openness to experience, (2) Conscientiousness, (3) Extraversion, (4) Agreeableness en (5) Neuroticisme/Emotionaliteit.

Studies van Huey en Weisz (1997) en Lonigan en Philips (2001) hebben aangetoond dat neurotische kinderen meer last hebben van internaliserende symptomen. Zij hebben de neiging sneller en vaker emoties te ervaren, inclusief gevoelens van angst, verdriet of depressie en frustratie (Muris, Meesters & Diederens, 2005). Het temperamentkenmerk neuroticisme is stabiel in de tijd en gerelateerd aan een laag niveau van zelfvertrouwen en een hoog niveau van gedragsinhibitie, wat te maken heeft met de vertoning van teruggetrokken of geremd gedrag (Asendorpf & Van Aken, 2003). Neuroticisme is sterk erfelijk bepaald in beide seksen, terwijl angst en depressie meer beïnvloed worden door de omgeving. Personen gekenmerkt door hoge niveaus van neuroticisme hebben dus meer kans om angst te ontwikkelen (Eysenck, 1991).

Neuroticisme is zonder twijfel een persoonlijkheidsfactor die met sterke associaties heeft met psychopathologie. Een studie van Ormel, Rosmalen en Farmer (2004) heeft drie belangrijke bevindingen gedaan: ten eerste meten neuroticisme-schalen het gemiddelde niveau van wanhoop van een persoon, ten tweede is dit niveau stabiel in de tijd en ten derde kan het veranderen in de loop der tijd. Ook hebben zij bewijs gevonden dat hoge scores op neuroticisme-schalen de volgende aspecten kunnen voorspellen: stress, psychologische wanhoop, emotionele stoornissen, psychotische symptomen, middelengebruik en gebruik van de gezondheidszorg. Personen met een hoog niveau van neuroticisme zijn kwetsbaar voor vele vormen van negatief affect en psychiatrische stoornissen.

Effortful control

De temperamentfactor neuroticisme kan ervoor zorgen dat het risico op de ontwikkeling van angsten toeneemt. Er bestaan echter ook temperamentfactoren die als een buffer kunnen dienen tegen het ontstaan van deze problemen. Beschermende factoren die ervoor zorgen dat kinderen geen of weinig angst ontwikkelen zijn aspecten van emotieregulatie. Emotieregulatie wordt door Eisenberg en Spinrad (2004) gedefinieerd als het proces van het beginnen, vermijden, remmen, behouden, aanpassen of het veranderen van het voorkomen, de vorm, intensiteit of de duur van interne gevoelsstaten en fysiologische processen. Deze definitie houdt in dat er emotieregulatie processen zijn waardoor individuen kunnen beïnvloeden welke emoties ze hebben, wanneer zij ze hebben en hoe zij deze emoties ervaren en uiten. Deze processen zijn automatisch of gecontroleerd. Effortful control, ofwel doelbewuste controle, is een regulerend temperamentkenmerk (Muris, de Jong & Engelen, 2004). Het bestaat uit twee componenten: *inhibitory control*, wat gedefinieerd wordt als de vaardigheid om gedrag te remmen of te onderdrukken, en *attention control*, wat gedefinieerd wordt als de vaardigheid om aandacht te focussen of te verplaatsen wanneer dat nodig is (Muris, 2006). Volgens Rothbart, Ellis en Posner (2004) verwijst de term ‘effortful control’ naar regulatieve processen gebaseerd op executieve functies. Doelbewuste controle leidt volgens veel onderzoekers tot een lager risico op angststoornissen, maar een laag niveau van deze factor kan ook leiden tot een grotere vatbaarheid voor het ontwikkelen van deze vorm van psychopathologie (Lonigan et al., 2001).

In de huidige studie wordt er gekeken naar de temperamentfactoren neuroticisme en doelbewuste controle en de relatie met angst voor terrorisme. Het is bekend dat beide factoren invloed hebben op de ontwikkeling van angsten. Neurotische types zouden meer kans hebben op het ervaren van angsten en mensen met een hoge mate van doelbewuste controle zouden beter bestand zijn tegen de ontwikkeling van angsten. Naast deze temperamentfactoren wordt er in dit onderzoek ook gekeken naar de invloed van een derde factor, namelijk de algemene angstigheid van kinderen. Wanneer de mate van angst in het algemeen vastgesteld kan worden, kan er onderzocht worden of dit de mate van angst voor terrorisme beïnvloedt. Daarnaast is er een factor die ervoor kan zorgen dat de angst in stand gehouden wordt, namelijk de ‘threat perception bias’, of de interpretatiefout. Deze fout zal worden toegelicht in de volgende paragraaf.

Threat perception bias

Factoren die de angst in stand houden zijn het vermijdingsgedrag en de cognitieve verstoringen. De theorie van Kendall (1985) stelt dat pathologische angst ontstaat vanuit de chronische overactiviteit van schema's die te maken hebben met thema's rondom gevaar en dood. Angstige kinderen geven voortdurend de voorkeur aan dreigingrelevante informatie. Deze cognitieve verstoringen zorgen voor disfunctionele gedachten. Er is bewijs gevonden voor het bestaan van twee cognitieve verstoringen bij angstige kinderen, namelijk de *attentional bias* en de *interpretation bias* (Muris, Merkelbach & Damsma, 2000). De *attentional bias* betreft de neiging om selectief de aandacht te richten op signalen van dreiging. De *interpretation bias* heeft betrekking op de neiging van kinderen om ambigue situaties vaker als negatief te interpreteren. Hieruit is geconcludeerd dat angstige kinderen bepaalde situaties eerder als bedreigend ervaren dan niet-angstige kinderen. Dit wordt ook wel *threat perception bias* genoemd (Muris et al., 2000). Deze neiging is in eerdere studies onderzocht door middel van vignetten waarvan de inhoud bestaat uit ambigue situaties (Muris, Rapee, Meesters, Schouten & Geers, 2003). Hierbij is het de bedoeling dat de kinderen vertellen wat er zou kunnen gebeuren in iedere situatie. Angstige kinderen blijken de situaties vaker als bedreigend te interpreteren, hetgeen bewijst dat er bij hen sprake is van een cognitieve denkfout (Muris et al., 2000).

Tot nu toe is er nog geen onderzoek naar de angst voor terrorisme bij Nederlandse kinderen uitgevoerd. Er zijn alleen studies uitgevoerd naar deze angst in landen waar reeds een terroristische aanslag gepleegd is, zoals in de Verenigde Staten (Boscarino, Figley & Adams, 2003). Er is met name onderzocht wat de psychische gevolgen zijn bij de mensen die een aanslag hebben meegemaakt, maar dit is niet onderzocht in landen waar wel sprake is van terroristische dreiging, maar waar nog geen aanslag heeft plaatsgevonden. Boscarino et al. (2003) hebben na de aanslagen van 11 september de angst van de bevolking van New York voor toekomstige aanslagen onderzocht. Het resultaat van deze vragenlijststudie was dat de inwoners van New York erg bezorgd zijn over eventuele toekomstige aanslagen. Zij zijn ook bezorgd over aanslagen waarin nucleaire of biologische wapens gebruikt worden. Het niveau van angst en bezorgdheid was significant hoger bij de inwoners van New York City en Long Island, in vergelijking met de rest van de staat.

De huidige studie probeert de mate van angst voor terrorisme bij de Nederlandse jeugd in kaart te brengen. Daarbij zal de rol van de temperamentkenmerken neuroticisme en doelbewuste controle, algemene angstigheid en de interpretatiefout nader worden onderzocht.

Centrale vraag en hypothesen

De centrale vraag van het huidige onderzoek luidt als volgt: *'In hoeverre speelt de angst voor terrorisme een rol bij de Nederlandse jeugd van 9 tot en met 13 jaar en welke factoren beïnvloeden deze angst?'*

Om deze vraag te onderzoeken zijn er een zestal hypothesen opgesteld. Op basis van de theorie kan er worden verondersteld dat kinderen met een hoge mate van neuroticisme meer angst voor terrorisme ervaren en meer interpretatiefouten laten zien. Aan de andere kant wordt er verwacht dat kinderen met een hoge mate van doelbewuste controle juist minder angst ervaren en minder interpretatiefouten vertonen. Kinderen die gekenmerkt worden door een sterke interpretatiebias worden verondersteld een hoge mate van algemene angst te ervaren. Zij zien in de ambigue vignetten veel dreiging en daardoor ervaren zij meer angst. De vierde hypothese luidt dat kinderen met een sterke interpretatiebias meer angst voor terrorisme ervaren. Zij vatten de ambigue vignetten op als een terroristische dreiging. Ten vijfde wordt er verwacht dat kinderen die een hoge mate van algemene angst hebben, ook een hoog niveau van angst voor terrorisme ervaren. Tot slot luidt de zesde hypothese dat de kinderen in Nederland bang zijn voor terroristen.

Methodie

Deelnemers

Er zijn vier basisscholen uit de omgeving van Rotterdam geworven voor deze studie. De basisscholen zijn: 'Het Baken', 'De Nachtegaal', 'De Vierambacht' en 'De Reijer'. Het Baken en de Nachtegaal bevinden zich in Spijkenisse, de Vierambacht in Rotterdam en de Reijer in Ridderkerk. Met uitzondering van de openbare school de Vierambacht, zijn de andere drie Christelijke scholen. Op alle scholen wordt het reguliere onderwijssysteem gehanteerd. De populatie bestaat uit kinderen afkomstig uit de bovenbouw, oftewel de groepen 6, 7 en 8. De ouders van de kinderen hebben een brief gekregen waarin er toestemming gegeven moest worden voor de deelname van het kind aan het onderzoek. Tevens moesten de kinderen zelf ook willen deelnemen aan de studie. In deze brief is uitleg gegeven over de uitvoering en de inhoud van het onderzoek en er werden een aantal voorbeelditems van de vragenlijsten gegeven. Wanneer er door de ouders toestemming werd verleend, moesten zij een brief ondertekenen en deze inleveren bij de leerkracht van het kind. Er was sprake van enige uitval (gemiddeld 1 kind per klas) in de studie door de weigering van toestemming door de ouders en door ziekte van enkele leerlingen op de dagen dat het onderzoek plaatsvond. Uiteindelijk hebben er 216 leerlingen meegewerkt aan het onderzoek. Het gaat hierbij om 104 jongens en 112 meisjes in de leeftijd van 9 tot en met 13 jaar met een gemiddelde leeftijd van 10,9 jaar. In het onderzoek is de factor nationaliteit meegenomen. Een kleine meerderheid van de kinderen (52,8%) heeft ouders die beiden van Nederlandse afkomst zijn, 10,6% heeft Turkse ouders, 15,3% heeft Marokkaanse ouders en 5,1% heeft Antilliaanse ouders. De overige 16,6% heeft ouders die afkomstig zijn uit andere landen of hebben één ouder van Nederlandse afkomst.

Vragenlijsten

De hypothesen zijn onderzocht door middel van vier meetinstrumenten: De Vragenlijst voor Angst bij Kinderen (VAK), de meting van de Threat Perception Bias, de Junior version of the Eysenck Personality Questionnaire Revised (JEPQ-R) en de de Effortful Control Scale (ECS). De angst voor terrorisme is op twee manieren gemeten: middels een angstvragenlijst en middels ambigue vignetten die deels gericht zijn op terrorisme. Met behulp van de vragenlijst

kan een Fear Ranking (angstvolgorde) worden verkregen. Deze methode is eerder gebruikt door Muris, Merckelbach, Meesters en van Lier (1997). Zij hebben gebruik gemaakt van de VAK om te onderzoeken welke angsten kinderen in Nederland het meest bezighielden. Uit de resultaten bleek dat de kinderen vooral bang waren voor zaken omtrent lichamelijke verwonding en de dood. Door in deze studie te onderzoeken welke items in de meest gevreesde top 10 worden geplaatst, kan bestudeerd worden of daarin inmiddels ook aan terrorisme-gerelateerde items figureren. Een tweede manier om na te gaan of angst voor terrorisme speelt bij Nederlandse kinderen is het beoordelen van de antwoorden van de kinderen op de ambigue vignetten. Mogelijk zien sommige kinderen in de vignetten tekenen die duiden op een terroristische aanslag.

Vragenlijst voor Angst bij Kinderen

Allereerst is het belangrijk dat de algemene angstscore van het kind vastgesteld kan worden, inclusief de mate van angst voor terrorisme. De mate van angst bij kinderen is gemeten met behulp van de Vragenlijst voor Angst bij Kinderen (VAK). Dit is een Nederlandse bewerking van de Revised Fear Survey Schedule for Children (FSSC-R), een zelfrapportage voor het onderzoeken van het aantal angsten en het algemene niveau van angst bij kinderen (Muris, Merckelbach, Ollendick, King, Meesters & van Kessel, 2002). De VAK bevat vijf subschalen, inclusief een ‘angst voor gevaar en dood’ subschaal. Deze schaal bevat items over onder andere bomaanslagen, brand en vallen van hoogtes. De andere schalen meten de ‘angst voor falen en kritiek’, ‘angst voor het onbekende’, ‘angst voor kleine dieren’ en ‘medische angsten’. Om de angst voor terrorisme te meten zijn er in dit onderzoek acht items toegevoegd die specifiek de angst voor terrorisme in kaart brengen. Een voorbeeld van een dergelijk item is: ‘Ontploffing in de bus of metro’. Het kind moet op een driepuntsschaal aangeven (niet bang, een beetje bang, erg bang) hoe angstig ze zijn voor 88 specifieke stimuli of situaties. De VAK is een betrouwbaar meetinstrument in termen van interne consistentie en test-hertest betrouwbaarheid (Muris et al., 2002). Op verzoek van een aantal scholen zijn er twee items uit de VAK verwijderd, omdat deze te schokkend zouden zijn voor de jonge kinderen (verkrachting en de dood van jezelf). Dit heeft geen significante invloed op de resultaten. De vragenlijst bevindt zich in Bijlage 1.

Threat perception bias

De threat perception bias is gemeten aan de hand van ambigue vignetten. Deze ambigue verhaaltjes zijn neutrale situaties die feitelijk geen bedreigende informatie bevatten. Maar door bepaalde kinderen kunnen deze wel als beangstigend ervaren worden, voornamelijk door kinderen die van nature bang zijn. In dit onderzoek kregen de deelnemers negen ambigue verhaaltjes te lezen in de klas. Een voorbeeld van een dergelijk verhaaltje is: *Je loopt door het winkelcentrum in jouw buurt. Je ziet daar een man lopen met een zware rugzak. Hij heeft zwarte kleren aan en op zijn T-shirt staat: 'Ik heet Hassan'.*

De proefpersonen kregen de instructie op te schrijven wat er in deze situatie aan de hand was en hoe zij dachten dat het verhaal af zal lopen. Er bestaan twee versies van de vragenlijst: Beide versies bevatten vignetten over sociale angst en angst voor het onbekende. Versie 1 bevat de neutrale vignetten en versie 2 de vignetten gericht op terrorisme. In versie 2 zijn er drie vignetten gericht op de angst voor terrorisme en zes andere vignetten die betrekking hebben op andere situaties. Er is voor deze manipulatie gekozen, omdat de bedoeling van het onderzoek op deze manier verdoezeld wordt, zodat er onderzocht kan worden of de angst te wijten is aan angst voor terrorisme of aan de angst voor de situatie zelf. Hoe meer ambigue verhaaltjes de kinderen als dreigend ervaren, hoe lager de grens voor dreiging en hoe groter de interpretatiefout. De antwoorden zijn gescoord door twee 'blinde beoordelaars' die onafhankelijk van elkaar beoordeeld hebben of een kind het verhaal als bedreigend of niet bedreigend heeft geïnterpreteerd. Wanneer een kind een situatie als bedreigend heeft beoordeeld, wordt dit gescoord als een 1. Wanneer dit niet het geval is de score een 0. Om de totale mate van dreiging te meten, worden alle enen bij elkaar opgeteld. De terroristische vignetten worden ook nog eens apart gescoord: wanneer een kind een situatie als bedreigend ervaart en ook in de terroristische richting denkt, krijgt dit vignet een score van 1 toegediend. Er is een Cohen's Kappa berekend om te kijken of er sprake is van een voldoende interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ($>.8$). Deze vragenlijsten bevinden zich in Bijlage 2.

Neuroticisme

De mate van neuroticisme is gemeten met behulp van de neuroticisme-schaal uit de verkorte Junior versie van de Eysenck Personality Questionnaire-Revised (JEPQ-R; Eysenck & Eysenck, 1975). Deze schaal bestaat uit 12 dichotome (ja/nee) items, zoals bijvoorbeeld: 'Vind je vaak dat het leven erg saai is?' Een ja-antwoord wordt als een 1 gescoord en een nee-antwoord als een 0. Een totale score wordt berekend door de ja-antwoorden op alle items bij

elkaar op te tellen. Een hoge score betekent dat de persoon erg neurotisch is. De psychometrische eigenschappen van deze vragenlijst zijn als voldoende beoordeeld (Muris, de Jong & Engelen, 2004).

Effortful control

Effortful control wordt gemeten aan de hand van de Effortful Control Scale (ECS; Muris, 2006). Deze schaal bevat 15 items over aspecten van doelbewuste controle, zoals het focussen van aandacht en het verschuiven van aandacht. Bijvoorbeeld: 'Ik kan gemakkelijk twee dingen tegelijk doen'. De kinderen moeten op een vierpuntsschaal aangeven of de betreffende stelling niet waar, een beetje waar, waar of erg waar is. De scores 1 tot en met 4 worden bij elkaar opgeteld. Een hoge score betekent een hoge mate van doelbewuste controle. Onderzoek van Muris (2006) heeft aangetoond dat de ECS een voldoende interne consistentie heeft ($\alpha = 0.73$).

Procedure en statistische analyses

Alle vragenlijsten zijn klassikaal afgenomen onder toezicht van de leerkracht en de onderzoekers. Voorafgaand aan het invullen is er een voorbeeldvraag besproken door de onderzoekers om na te gaan of de kinderen het begrepen. Vervolgens werd er gevraagd of de kinderen vragen hadden over de procedure en werd er verteld dat zij tussendoor vragen konden stellen aan de onderzoekers wanneer zij iets niet begrepen. Tot slot is er vermeld dat de antwoorden vertrouwelijk behandeld zouden worden. De threat perception bias is twee weken later getest dan de andere vragenlijsten, omdat de proefpersonen anders mogelijk al gericht zouden zijn op het onderwerp terrorisme door het invullen van de VAK. Dit zou de resultaten kunnen beïnvloeden. Na de threat perception bias meting hebben de kinderen een kleine beloning ontvangen.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden en de hypothesen te testen is er in dit onderzoek hoofdzakelijk gebruik gemaakt van correlatieve analyses om de relaties tussen angst, temperamentkenmerken en de treat perception bias te bestuderen. De additionele analyses zijn uitgevoerd door middel van variantieanalyses.

Resultaten

Algemene bevindingen

Voorafgaand aan de hoofdvraag van het onderzoek, worden eerst de algemene bevindingen gepresenteerd. De Cronbach's alfa van de VAK was voldoende. Er bleek ook sprake van een voldoende interne consistentie van de terroristen subschaal ($\alpha = 0.75$).

In overeenstemming met vorige studies (Ollendick, King en Frary, 1989) was er een verschil in angst gevonden tussen de seksen. Meisjes waren over het algemeen angstiger dan jongens: de gemiddelde scores op de VAK zijn respectievelijk 140.0 ($SD = 26.0$) en 115.5 ($SD = 21.6$) [$F(1,214) = 2.87, p < 0.001$]. Wanneer er naar de angst voor terrorisme gekeken wordt, zien we aan de gemiddelde scores op dit onderdeel van de VAK dat jongens banger waren voor terrorisme dan meisjes. Deze gemiddelden waren respectievelijk: 0.05 ($SD = 0.21$) en 0.01 ($SD = 0.19$). Dit verschil was niet significant, wat aangeeft dat jongens niet banger zijn voor terrorisme dan meisjes.

Angst voor terrorisme bij Nederlandse kinderen

Zoals verwacht correleerden het niveau van angst en de sterkte van de threat perception bias positief met elkaar ($r = .20, p < 0.01$). Er was echter sprake van een lage correlatie. Er was geen significante relatie gevonden tussen de mate van angst en de terroristische versie van de interpretatiebias ($r = -0.10$), maar de interpretatiebias en de terroristische versie correleerden wel positief met elkaar ($r = 0.26, p < 0.01$). Tenslotte werd er geen verband gevonden tussen de terroristische subschaal van de VAK en de terroristische items van de meting van de interpretatiebias ($r = -0.13$). De gevaar en dood schaal van de VAK correleerde het sterkst met de terroristen subschaal ($r = 0.80, p < 0.01$). De gemiddelde score op de terroristen subschaal was 14.6 ($SD = 3.9$). Deze score kan als gemiddeld beoordeeld worden, waar de maximaal haalbare score op deze schaal 24 is. Deze resultaten zijn weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1. Algemene statistieken (gemiddelden en standaarddeviaties) op de verschillende vragenlijsten en de correlaties tussen de variabelen.

	<i>M (SD)</i>	1	2	3	4	5
1.VAK	128.20 (26.92)					
2.JEPQ-R	4.61 (2.72)	.53**				
3.ECS	43.46 (6.20)	-.33**	-.49**			
4.TPB1	1.06 (1.49)	.20**	.17*	-.13		
5.TPB2	0.03 (0.20)	-.10	.05	-.05	.26**	
6.VAKterror	14.58 (3.87)	.75**	.37**	-.17*	.10	-.13

Noot. $N = 216$. VAK, Vragenlijst voor Angst bij Kinderen; JEPQ-R, Junior version of the Eysenck Personality Questionnaire-Revised; ECS, Effortful Controle Scale; TPB1, Threat Perception Bias versie 1; TPB2, Threat Perception Bias versie 2; VAKterror, terroristen subschaal van de VAK.

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

De bovenstaande resultaten tonen aan dat de angst voor terrorisme bij de Nederlandse kinderen niet hoog is. Om te onderzoeken in welke mate de terroristisch getinte items uit de VAK beangstigend gevonden worden in vergelijking met de andere items, is er een fear ranking uitgevoerd. Er is een top 10 samengesteld van de 10 meest gevreesde items (zie Tabel 2). In de tabel is te zien dat er twee aan terrorisme gerelateerde items in de top 10 stonden, deze bevonden zich op de 6^e en 7^e plaats.

Tabel 2. Top 10 van de meest gevreesde items bij de VAK

1. Niet kunnen ademen
2. Ontvoerd worden
3. Oorlog met kernwapens
4. Aanvallen met bommen
5. AIDS
- 6. Bomaanslagen**
- 7. Ontploffing in de bus of metro**
8. Van een hoogte vallen
9. Dat ik zelf dood ga
10. Aangereden worden door een auto of vrachtauto

Noot. VAK, Vragenlijst voor Angst bij Kinderen.

Correlaties tussen de mate van angst, neuroticisme/doelbewuste controle en de interpretatiebias

De correlaties tussen de variabelen ‘algemene angst’, ‘neuroticisme’ en ‘doelbewuste controle’ lieten het voorspelde patroon zien (zie tabel 1). Neuroticisme was significant positief gerelateerd met de mate van angst ($r = 0.53, p < 0.01$) en doelbewuste controle correleerde negatief met mate van angst ($r = -0.33, p < 0.01$). Verder was er ook nog sprake van een significante negatieve relatie tussen neuroticisme en doelbewuste controle ($r = -.49, p < 0.01$).

Additionele analyses

Er is sprake van gemiddeld tot lage scores wat betreft de angst voor terrorisme. Om te onderzoeken of er nog andere bijzonderheden waren wat betreft andere variabelen zijn er additionele analyses uitgevoerd. Ten eerste zijn er cultuurverschillen onderzocht. De verschillende nationaliteiten zijn verdeeld in drie groepen: Nederlandse kinderen ($n = 114$), kinderen van ouders afkomstig uit islamitische landen ($n = 65$) en kinderen met andere niet-Westerse nationaliteiten ($n = 37$). Onder de groep met andere nationaliteiten vallen de landen Suriname, Afghanistan, Bosnië, Vietnam, Indonesië, Portugal, Kaapverdië en Pakistan. Om te onderzoeken of deze drie groepen van elkaar verschillen in de mate van angst voor terrorisme werd er een variantieanalyse uitgevoerd. De resultaten zijn weergegeven in Tabel 3. Er werd een significant verschil gevonden tussen de drie groepen op de variabele ‘angst voor terreur’ [$F(2,214) = 3.88, p < 0.05$]. Om te onderzoeken welke groepen daadwerkelijk van elkaar verschillen, werden er post-hoc analyses uitgevoerd met een Bonferroni-correctie. De post-hoc toetsen lieten zien dat de gemiddelde scores op de terroristische items significant verschilden tussen de groepen Nederland en Islamitisch. De gemiddelde angst voor terrorisme was namelijk hoger bij de Nederlandse kinderen ($M = 15.3; SD = 4.1$) dan bij de kinderen van Islamitische afkomst ($M = 13.5; SD = 3.6$).

Tabel 3. Gemiddelde scores op de vragenlijsten van de drie cultuurgroepen.

	NL	Islam	Overig	ANOVA	
				<i>F</i>	<i>p</i>
Algemene angst	127.08 (25.76)	130.40 (30.61)	127.78 (23.77)	0.32	0.73
Angst terrorisme	15.19 (4.10)	13.54 (3.61)	14.54 (3.22)	3.88	0.02*
ECS	43.28 (6.43)	44.03 (6.21)	43.02 (5.52)	0.41	0.66
JEPQ-R	4.71 (2.81)	4.43 (2.84)	4.62 (2.28)	0.22	0.81

Opvallend is dat de algemene angstscores bij de Islamitische kinderen hoger waren in vergelijking met de Nederlandse kinderen. Zij zijn van nature juist iets angstiger dan Nederlandse kinderen, maar zij ervaren een lagere angst voor terrorisme. De uitkomsten kunnen mogelijk beïnvloed zijn door de algemene angstscore. Om dit te toetsen, werd deze variabele gebruikt als een covariaat. Het gebruik van een covariaat zorgt voor een kleinere errorvariantie en een grotere power. Op deze manier kan er onderzocht worden of er dan nog steeds sprake is van een significant effect. Uit de covariantieanalyse is gebleken dat er nog steeds sprake is van een significant verschil wat betreft de terroristische items van de VAK tussen de Nederlandse en de Islamitische kinderen [$F(1,216) = 1.89, p < 0.05$].

Discussie

Uit de resultaten van het onderzoek is gebleken dat de Nederlandse jeugd van 9 tot en met 13 jaar relatief weinig angst ervaart voor terrorisme. De verwachte relaties tussen de mate van angst en neuroticisme enerzijds en doelbewuste controle anderzijds, zijn bevestigd. Uit de resultaten van de VAK en de JEPQ-R kan geconcludeerd worden dat neurotische kinderen kwetsbaar zijn voor het ervaren van angst in het algemeen: een hoge score op de JEPQ-R gaat gepaard met een hoge score op de VAK. De totale score op de ECS geeft aan dat de mate van angst laag is wanneer de persoon een hoge mate van doelbewuste controle bezit, en dat de mate van angst hoger is naarmate de persoon een lager niveau van doelbewuste controle bezit. De eerste twee hypothesen kunnen dus worden aangenomen.

Er is een positief verband gevonden tussen de mate van algemene angst en de threat perception bias. Een hoge angst zorgt er dus voor dat de proefpersonen de situaties als meer bedreigend interpreteren en andersom. Deze correlatie bleek echter laag ($r = 0.20$), maar wel significant dankzij de grote onderzoekssample. Hypothese drie kan aangenomen worden, net zoals de vierde hypothese: er bestaat een positieve relatie tussen de interpretatiebias en de angst voor terrorisme bij Nederlandse kinderen. In tegenstelling tot de eerste 4 hypothesen, moet hypothese 5 verworpen worden. In het onderzoek is namelijk geen verband gevonden tussen de mate van algemene angst op de VAK en de terroristische versie van de interpretatiebias. Het ervaren van een hoge mate van angst is dus geen indicatie voor het als bedreigend interpreteren van aan terroristisch gerelateerde vignetten.

De vraag in hoeverre de angst voor terrorisme een rol speelt bij de Nederlandse jeugd kan als volgt beantwoord worden. Er is geen relatie gevonden tussen de mate van algemene angst en de terroristische vignetten. Aan de fear ranking is te zien dat de kinderen van mening zijn dat de angst voor terrorisme geen prominente plaats inneemt. De kinderen vinden ‘niet kunnen ademhalen’ het meest beangstigend, gevolgd door ‘ontvoerd worden’ en ‘een oorlog met kernwapens’. Deze top 3 komt overeen met eerder onderzoek van Muris et al. (1997). Er bevinden zich op de zesde en zevende plaats twee terroristische items in de top 10, namelijk ‘bomaanslagen’ en ‘ontploffing in de bus of metro’. De angst voor terrorisme bij de Nederlandse jeugd kan aan de hand van bovenstaande resultaten niet als te ernstig beoordeeld worden.

De richting van de gevonden correlaties geven aan dat er een positief verband bestaat tussen angst en de temperamentfactor neuroticisme en een negatief verband tussen angst en

doelbewuste controle. De relaties waren echter matig. De angst wordt in stand gehouden door de interpretatiefout, maar het verband hiertussen was gering in deze studie.

Uit de resultaten kan worden geconcludeerd dat de Nederlandse jeugd niet wakker ligt van de terroristische dreiging in ons land. Mogelijke verklaringen hiervoor kunnen zijn dat er (nog) geen grote aanslag in ons land heeft plaatsgevonden en dat kinderen daarom minder bewust zijn van de dreiging. Een andere verklaring heeft te maken met de inhoud van de meting van de interpretatiebias. Misschien waren de vignetten te neutraal, waardoor de kinderen het verband met terrorisme niet zagen. Aan de andere kant moesten de vignetten wel ambigue informatie bevatten, omdat de bedoeling anders overduidelijk was, wat de validiteit van de meting niet ten goede komt. Er werd geen verband gevonden tussen de angst voor de terroristische items en de terroristische vignetten, wat als een bevestiging gezien kan worden voor het feit dat de vignetten te neutraal zijn bevonden door de proefpersonen. De meting van de threat perception bias zal in vervolgonderzoek aangepast moeten worden, zodat de neutraliteit gereduceerd wordt. Een alternatieve verklaring is dat de vignetten geen dichotome vragen bevatten naast de huidige opdracht. Uit de antwoorden van de kinderen is soms niet af te leiden of het kind de situatie beangstigend vindt of niet. Wanneer er naast de opdracht het verhaal af te maken een vraag gesteld zou worden zoals bijvoorbeeld: ‘Hoe eng vindt je dit?’ of ‘Vind je dit eng?’, zal de angst voor terrorisme duidelijker naar voren komen. Een probleem hierbij zou kunnen zijn dat ‘het eng vinden’ dan mogelijk geprimeerd zou kunnen worden.

De cultuurverschillen zijn onderzocht bij drie groepen kinderen: kinderen van Nederlandse origine, kinderen van Islamitische afkomst en een groep van overige nationaliteiten. Wanneer er naar de groepsgegevens van algemene angst gekeken wordt, is er te zien dat de kinderen van Islamitische afkomst in het algemeen angstiger zijn dan de Nederlanders en de groep met andere nationaliteiten. De groepsgegevens op de terroristische subschaal lieten zien dat de Nederlandse kinderen banger waren voor terrorisme dan Islamitische kinderen. De groep met overige nationaliteiten zit hier tussenin, maar ook zij waren angstiger dan de Islamitische groep. Wanneer er naar de andere variabelen gekeken wordt, blijkt er dat Nederlandse kinderen het meest neurotisch waren en de Islamitische kinderen de hoogste mate van doelbewuste controle hadden. De statistische analyse liet zien dat het verschil op de terroristische items significant was. Daarbij bleek vooral sprake van een significant verschil tussen de Islamitische kinderen en de Nederlandse kinderen op het gebied van angst voor terrorisme. De Nederlandse kinderen waren hier angstiger voor. Een mogelijke

verklaring is dat Islamitische kinderen zichzelf kunnen identificeren met de terroristen. Terroristen zijn over het algemeen ook van Islamitische afkomst en daardoor zijn de kinderen van dezelfde afkomst en dezelfde religie minder bang voor hen, dan kinderen die dit niet gemeen hebben met deze mensen. De Terror Management Theorie (Yum & Schenck-Hamlin, 2005) verklaart dit fenomeen nader: Moslims vallen terug op hun groep (en zijn daarom minder bang) en de Nederlanders op de zijne. De dreiging voor Mohammed B. is bijvoorbeeld niet zo groot bij de Moslims, omdat zij niet het doelwit zijn.

Tekortkomingen van de studie hebben betrekking op de meting van de threat perception bias, de methode van informatieverzameling, de analyse en de ongelijke verdeling tussen de twee cultuurgroepen. De vignetten zijn te neutraal, waardoor zij zeer zelden als beangstigend beschouwd (en beoordeeld) werden. In vervolgonderzoek zouden deze aangepast moeten worden. In de studie is er uitsluitend gebruik gemaakt van zelfrapportage vragenlijsten, welke subjectief zijn. De afname van vragenlijsten kan er ook voor gezorgd hebben dat de kinderen in de klas wat afgeleid waren, sommigen wilden het zo snel mogelijk afhebben. De vragen zouden in vervolgonderzoek in interviewvorm gesteld moeten worden zodat de kinderen beter geconcentreerd zijn. Aan de andere kant zou hierdoor de anonimiteit dalen, hetgeen de kans op sociaal wenselijk antwoorden kan verhogen. Een andere beperking van de studie is dat er onder andere gebruik gemaakt is van correlatieve analyses. Correlatieve data duiden namelijk niet op oorzaak-gevolg verbanden. Een correlatie geeft aan dat er een relatie bestaat tussen twee variabelen, maar de richting van het verband kan hierdoor niet bepaald worden. In dit onderzoek participeerden er 65 kinderen van Islamitische afkomst en 114 kinderen van Nederlandse afkomst. Om de cultuurverschillen goed te kunnen onderzoeken, zouden er even grote groepen gemaakt moeten worden. Tot slot zou het onderzoek nog een keer uitgevoerd moeten worden bij dezelfde doelgroep wanneer er eventueel in de toekomst een aanslag plaatsgevonden heeft in ons land. Op deze manier kan er onderzocht worden of er veranderingen zijn in de mate van angst en in de verschillende cultuurgroepen.

Conclusie

De centrale vraag van dit onderzoek ‘In hoeverre speelt de angst voor terrorisme een rol bij de Nederlandse jeugd van 9 tot en met 13 jaar en welke factoren beïnvloeden deze angst?’ is beantwoordt. De angst bij deze doelgroep speelt geen al te grote rol en de angst wordt beïnvloed door de temperamentkenmerken neuroticisme en doelbewuste controle. De neiging om bepaalde situaties als bedreigend te zien, oftewel de interpretatiefout, zorgt ervoor dat de angst in stand gehouden wordt. Tenslotte wordt de angst voor terrorisme mede bepaald door de cultuur. Islamitische kinderen in Nederland zijn minder bang voor terrorisme dan Nederlandse kinderen, terwijl zij van nature angstiger blijken te zijn.

Referenties

- Ahadi, S.A., Rothbart, M.K. & Ye, R.M. (1993). Child temperament in the U.S. and China: similarities and differences. *European Journal of Personality*, 7, 359-378.
- Asendorpf, J.B. & Van Aken, M.A.G. (2003). Validity of Big Five personality judgements in childhood: A 9-year longitudinal study. *European Journal of Personality*, 17, 1-17.
- Bates, J.E. (1987). Temperament in infancy. In J.D. Osofsky (Ed.), *Handbook of infant development* (1101-1149). New York: Wiley.
- Boscarino, J.A., Figley, C.R. & Adams, R.E. (2003). Fear of terrorism in New York after the September 11 terrorist attacks: implications for emergency mental health and preparedness. *International Journal of Emergency Mental Health*, 5, 199-209.
- Chess, S. & Thomas, A. (1985). *Temperament in clinical practice*. New York: Guilford.
- Costa, P.T. & McCrae, R.R. (1992). The five-factor model of personality and its relevance to personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 6, 343-359.
- Costello, E.J. & Angold, A. (1995). Epidemiology. In J.S. March (Ed.), *Anxiety disorders in children and adolescents* (pp.109-124). New York: Guilford Press.
- Eisenberg, N. & Spinrad, T.L. (2004). Emotion-related regulation: Sharpening the definition. *Child Development*, 75, 334 – 339.
- Eysenck, H.J. (1991). Dimensions of personality: 16, 5 or 3? Criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences*, 12, 773-790.
- Eysenck, H.J. (1991). Neuroticism, anxiety and depression. *Psychological Inquiry*, 2, 75-76.
- Huey, S. & Weisz, J.R. (1997). Ego control, ego resilience and the Five-Factor model as predictors of behavioural and emotional problems in clinic-referred children and adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 404-415.
- Kendall, P.C. (1985). Toward a cognitive behavioural model of child psychopathology and a critique of related interventions. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 13, 357-372.
- Lonigan, C.J. & Philips, B.M. (2001). Temperamental influences on the development of anxiety disorders. In M.W. Vasey & M.R. Dadds (Eds.), *The developmental psychopathology of anxiety* (pp. 60-91). New York: Oxford University Press.
- Muris, P., De Jong, P.J. & Engelen, S. (2004). Relationships between neuroticism, attentional control, and anxiety disorders in non-clinical children. *Personality and Individual Differences*, 37, 789-797.
- Muris, P., Merckelbach, H. & Damsma, E. (2000). Threat perception bias in nonreferred,

- socially anxious children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 23, 348-359.
- Muris, P., Merckelbach, H., Meesters, C. & Van Lier, P. (1997). What do children fear most often? *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 28, 263-267.
- Muris, P., Merckelbach, H., Ollendick, T.H., King, N.J., Meesters, C. & van Kessel, C. (2002). What is the Revised Fear Survey Schedule for Children measuring? *Behaviour Research and Therapy*, 40, 1317-1326.
- Muris, P. & Ollendick, T.H. (2005). The role of temperament in the etiology of child psychopathology. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8, 271-289.
- Muris, P., Rapee, R., Meesters, C., Schouten, E. & Geers, M. (2003). Threat perception abnormalities in children: the role of anxiety disorder symptoms, chronic anxiety, and state anxiety. *Anxiety Disorders*, 17, 271-287.
- Ollendick, T.H., King, N.J. & Frary, R.B. (1989). Fears in children and adolescents: reliability and generalizability across gender, age and nationality. *Behaviour Research and Therapy*, 27, 19-26.
- Ormel, J., Rosmalen, J. & Farmer, A. (2004). Neuroticism: a non-informative marker of vulnerability to psychopathology. *Social Psychiatry Psychiatric Epidemiology*, 39, 906-912.
- Rachman, S.J. (1991). Neoconditioning and the classical theory of fear acquisition. *Clinical Psychology Review*, 11, 155-173.
- Rothbart, M.K., Ellis, L.K. & Posner, M.I. (2004). Temperament and self-regulation. In R.F. Baumeister & K.D. Vohs (Eds.), *Handbook of self-regulation. Research, theory and applications*. (pp. 357-370). New York: Guilford Press.
- Rothbart, M.K., Evans, D.E. & Ahadi, S.A. (2000). Temperament and personality: Origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 122-135.
- Vasey, M.W. & Dadds, M.R. (2001). *The developmental psychopathology of anxiety*. New York: Oxford University Press.
- Yum, Y-O. & Schenck-Hamlin, W. (2005). Reactions to 9/11 as a function of terror management and perspective taking. *The Journal of Social Psychology*, 145, 265-286.

Bijlage 1: Vragenlijst voor angst bij kinderen (VAK)

Naam :
 Geslacht : Ik ben een jongen/meisje
 Leeftijd :
 Nationaliteit:

FSSC-HI-T**Hoe bang ben je voor de volgende dingen?**

1. Jeugdbendes	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
2. Enge films	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
3. Je snijden of gewond raken	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
4. Grote, wilde dieren (b.v. beren, wolven)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
5. Vrouwen met hoofddoeken op	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
6. Bij de leraar moeten komen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
7. Veel mensen om me heen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
8. Fouten maken	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
9. Besmet worden of een ernstige ziekte krijgen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
10. Bomaanslagen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
11. Griezelige plekken (b.v. kerkhof, oud vervallen huis)	☐ niet bang ☐ beetje bang

	☐ erg bang
12. Als mensen zeggen dat ik iets niet goed doe	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
13. Ziek worden op school	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
14. Geweren en pistolen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
15. Harde geluiden (b.v. sirenes, geschreeuw)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
16. Een proefwerk maken	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
17. Ontvoerd worden	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
18. Gestoken worden door een bij	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
19. Aanvallen met bommen – verovering van ons land door een ander land	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
20. Achtbaan	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
21. Het zien van bloed	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
22. Ontploffing in de bus of metro	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
23. Slechte cijfers krijgen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
24. Verdrinken	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
25. Naar de tandarts gaan	☐ niet bang ☐ beetje bang

	☐ erg bang
26. Naar de directeur van de school gestuurd worden	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
27. Een elektrische schok krijgen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
28. Noodweer en overstromingen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
29. Vleermuizen of vogels	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
30. Een proefwerk slecht maken	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
31. Slangen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
32. Nachtmerries	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
33. Ratten en muizen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
34. Kleren aan moeten die anderen niet aan hebben	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
35. Vuur – brandwonden krijgen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
36. Mohammed B.	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
37. Iemand uit de familie gaat dood	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
38. Naar de dokter gaan	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
39. Niet kunnen ademen	☐ niet bang ☐ beetje bang

	☐ erg bang
40. Terroristen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
41. Een prik krijgen van een dokter of verpleegster	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
42. Een hond die er gemeen uit ziet	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
43. Van een hoogte vallen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
44. Verdwalen op een plaats waar ik de weg niet weet	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
45. Vreemden en mensen die er raar uit zien	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
46. Gepest worden (b.v. over mijn naam of hoe ik er uit zie)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
47. Naar bed gaan in het donker	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
48. Donkere plaatsen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
49. Iets moeten eten wat ik niet lekker vind	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
50. Aangereden worden door een auto of vrachtauto	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
51. Alleen zijn	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
52. Kleine ruimten waarvan alle deuren en ramen dicht zijn (b.v. lift)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang

53. Hagedissen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
54. Straf krijgen van mijn vader	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
55. Aardbevingen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
56. Osama bin Laden	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
57. Zelf naar het ziekenhuis moeten	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
58. Een inbreker die in ons huis inbreekt	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
59. Spinnen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
60. Iets nieuws doen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
61. Mijn ouders die zeggen dat ik iets niet goed gedaan heb	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
62. AIDS (een gevaarlijke ziekte)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
63. Achtervolgd worden	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
64. Wormen of slakken	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
65. Dat ik zelf dood ga	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
66. Iemand voor de eerste keer ontmoeten	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang

67. Naar school gaan	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
68. Straf krijgen van moeder	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
69. Voor de klas iets moeten vertellen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
70. In een vliegtuig vliegen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
71. Scherpe dingen (b.v. messen)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
72. Haaien	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
73. Optreden voor publiek (b.v. toneelstuk of muziek)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
74. Dood of dode mensen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
75. Oorlog met kernwapens (zoals atoombommen)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
76. Geesten of buitenaardse verschijnselen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
77. Donder en bliksem (onweer)	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
78. Donkere kamers en kasten	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
79. Beelden op tv van vliegtuigen die in gebouwen vliegen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang

80. Drugs	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
81. Je rapport krijgen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
82. Ruzie tussen mijn vader en moeder	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
83. Hoge plekken	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
84. Moslims die de Amerikaanse vlag verbranden	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
85. Er zelf gek uit zien	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
86. Alleen thuis zijn	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
87. Met anderen vechten	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang
88. Wilde of gevaarlijke dingen doen	☐ niet bang ☐ beetje bang ☐ erg bang

Bijlage 2: De Threat Perception Bias**Versie 1**

Naam :
Leeftijd :
Geslacht : m / v
Nationaliteit :

Hieronder staan 9 situaties beschreven. Het is de bedoeling dat je ze leest en daarna in het hokje opschrijft wat er in deze situatie aan de hand is en hoe jij denkt dat het afloopt.

- 1) Je loopt door het winkelcentrum in jouw buurt.
Je ziet daar een man lopen met een zware rugzak.
Hij heeft zwarte kleren aan en op zijn T-shirt staat: 'Ik heet Pieter'**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 2) Je zit de eerste dag op een nieuwe school.
Je kent nog niemand van de kinderen in je nieuwe klas.
De meester vraagt of jij volgende week een spreekbeurt voor de klas wilt geven.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 3) Je bent op vakantie in het buitenland en gaat met je moeder naar een winkel.
Bij het speelgoed kijk je een of er iets leuks bij is.
Als je verder wilt lopen zie je je moeder nergens meer.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 4) Je zit in de metro.
Opeens komt er een grote groep vrouwen met petten op de metro in.
Ze praten luidruchtig en gaan om je heen zitten.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 5) **Je fietst op een weg zonder fietspad.
Het is een erg drukke weg en de auto's rijden erg hard langs je heen.
Achter je hoor je een grote vrachtwagen aankomen.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 6) **Je gaat alleen op zomerkamp.
Je komt net aan en je loopt rond om te kijken waar alles is.
Er komt een groep kinderen naar je toe lopen, die een paar jaar ouder zijn dan jij.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 7) **Je woont vlak naast een kerk.
Op een dag zie je twee mannen uit de kerk komen.
Ze fluisteren geheimzinnig met elkaar.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 8) **Je hebt nieuwe burens met een kind van jouw leeftijd.
Je speelt op straat en je ziet dat kind naar buiten komen.
Het komt naar je toe en vraagt of je binnen komt spelen.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 9) **Je blijft bij een vriendje eten.
Daarna moet je alleen naar huis lopen.
Op weg naar huis begint het donker te worden.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

Versie 2

Naam :
Leeftijd :
Geslacht : m / v
Nationaliteit :

Hieronder staan 9 situaties beschreven. Het is de bedoeling dat je ze leest en daarna in het hokje opschrijft wat er in deze situatie aan de hand is en hoe jij denkt dat het afloopt.

- 1) Je loopt door het winkelcentrum in jouw buurt.
Je ziet daar een man lopen met een zware rugzak.
Hij heeft zwarte kleren aan en op zijn T-shirt staat: 'Ik heet Hassan'**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 2) Je zit de eerste dag op een nieuwe school.
Je kent nog niemand van de kinderen in je nieuwe klas.
De meester vraagt of jij volgende week een spreekbeurt voor de klas wilt geven.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 3) Je bent op vakantie in het buitenland en gaat met je moeder naar een winkel.
Bij het speelgoed kijk je een of er iets leuks bij is.
Als je verder wilt lopen zie je je moeder nergens meer.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 4) Je zit in de metro.
Opeens komt er een grote groep vrouwen met sluiers op de metro in.
Ze praten luidruchtig en gaan om je heen zitten.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 5) **Je fietst op een weg zonder fietspad.
Het is een erg drukke weg en de auto's rijden erg hard langs je heen.
Achter je hoor je een grote vrachtwagen aankomen.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 6) **Je gaat alleen op zomerkamp.
Je komt net aan en je loopt rond om te kijken waar alles is.
Er komt een groep kinderen naar je toe lopen, die een paar jaar ouder zijn dan jij.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 7) **Je woont vlak naast een moskee.
Op een dag zie je twee mannen uit de moskee komen.
Ze fluisteren geheimzinnig met elkaar.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 8) **Je hebt nieuwe burens met een kind van jouw leeftijd.
Je speelt op straat en je ziet dat kind naar buiten komen.
Het komt naar je toe en vraagt of je binnen komt spelen.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

- 9) **Je blijft bij een vriendje eten.
Daarna moet je alleen naar huis lopen.
Op weg naar huis begint het donker te worden.**

Wat is er aan de hand in deze situatie en hoe loopt het af?

